

Valtioneuvoston periaatepäätös

KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN YKSILÖLLISEN ASUMISEN JA PALVELUJEN TURVAAMISESTA

Valtioneuvoston periaatepäätös kehitysvammaisten
henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen
turvaamisesta

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:15

ISBN 978-952-00-3362-0 (PDF)

ISBN 978-952-00-3257-9 (PDF) (swe)

ISSN-L 1236-2050

ISSN 1797-9854 (verkkójulkaisu)

URN:ISBN:978-952-00-3362-0

<http://um.fi/URN:ISBN:978-952-00-3362-0>

www.stm.fi/julkaisut

Kustantaja: Sosiaali- ja terveysministeriö

Taitto: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy

TIIVISTELMÄ

VALTIONEUVOSTON PERIAATEPÄÄTÖS KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN YKSILÖLLISEN ASUMISEN JA PALVELUJEN TURVAAMISESTA

■ Suomessa on arviolta noin 40 000 kehitysvammaista henkilöä. Heistä kehitysvammalaitoksissa asui vuoden 2010 lopussa 1 790 henkilöä.

Valtioneuvosto teki 21.1.2010 periaatepäätöksen ohjelmasta kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi. Ohjelman aikana vuosina 2010–2015 Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) ja Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) tuella tuotetaan yhteensä 3 600 kehitysvammaisille henkilöille tarkoitettua asuntoa.

Kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllistä asumista ja palvelujen turvaamista koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen tavoitteena on määritellä ohjelman seuraava vaihe ja linjata laitosasumisen asteittaisen lakkauttamisen toimenpiteet sekä asumisen tukemiseksi tarvittavien palvelujen kehittäminen. Päämääränä on, että vuoden 2020 jälkeen kukaan ei asu laitoksessa. Laitosasumisen lakkauttaminen edellyttää, että laitoshoidon korvaavia yksilöllisiä palveluja on olemassa kunnissa. Keskeisiä periaatteita ovat myös tietoisuuden lisääminen vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksista sekä hallinnonalojen välinen yhteistyö. Periaatepäätöksellä hallitus sitoutuu jatkamaan kehitysvammahuollon rakennemuutosta ja kehittämään palveluja, jotka mahdollistavat myös vaikeimmin vammaisten henkilöiden asumisen lähiyhteisössä.

Asiasanat:

asuminen, kehitysvammaiset, laitoshoidon, vammaiset, vammaispalvelut

SUMMARY

GOVERNMENT RESOLUTION ON SECURING INDIVIDUAL HOUSING AND SERVICES FOR PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

■ There are approximately 40,000 persons with intellectual disabilities in Finland. At the end of 2010, about 1,790 of them were in long-term care in institutions for people with intellectual disabilities.

Government adopted on 21 January 2010 a resolution on a programme for organising housing and related services for persons with intellectual disabilities. Through the resolution it was decided that during the programme in the years 2010 - 2015 houses designed for 3,600 persons with intellectual disabilities will be produced by the support of The Housing Finance and Development Centre of Finland (ARA) and Finland's Slot Machine Association (RAY).

The object of the Government Resolution on securing individual housing and services for persons with intellectual disabilities is to define the next step for the programme and outline measures for a gradual abolition of the institution-based housing system, and to develop services necessary to support housing. The programme's goal is to ensure that no one lives in an institution after the year 2020. This requires that municipalities have individual services to replace institutional care. The central principles also include increasing awareness of the fundamental and human rights of persons with disabilities and cooperation between different administrative sectors. Through this resolution, the Government commits itself to continue the structural reform of the services for persons with intellectual disabilities and to develop services that enable people with the most severe disabilities to live in the local community.

Key words:

housing, persons with intellectual disabilities, institutional care, persons with disabilities, services for disabled persons

SISÄLLYS

Tiivistelmä	3
Summary	5
Valtioneuvoston periaatepäätös kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta	9
Johdanto	9
Tavoitteet	10
Toimenpiteet	11
1) Vammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä osallisuuden ja oikeuksien varmistaminen	11
2) Vammaisten lasten oikeuksien varmistaminen	12
3) Palvelujen kehittäminen	13
4) Laitosasumisen lakkauttaminen	14
5) Osaamisen varmistaminen ja hallinnonalojen välinen yhteistyö	15

VALTIONEUVOSTON PERIAATEPÄÄTÖS KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN YKSILÖLLISEN ASUMISEN JA PALVELUJEN TURVAAMISESTA

Valtioneuvosto on 8. marraskuuta 2012 tehnyt periaatepäätöksen kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta. Periaatepäätös perustuu sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön johdolla laadittuun valtakunnalliseen suunnitelmaan ”Laitoksista yksilölliseen asumiseen: Valtakunnallinen suunnitelma palvelujen kehittämiseksi lähiyhteisöön.”

JOHDANTO

Valtioneuvosto teki 21.1.2010 periaatepäätöksen ohjelmasta kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi. Ohjelman tavoitteena on vuoteen 2015 jatkuvan ohjelmakauden aikana mahdollistaa sekä laitoksista että lapsuudenkodista muuttaville kehitysvammaisille henkilöille yksilöllinen asuminen, johon kuuluu esteetön ja toimiva asunto tavallisessa asuinympäristössä sekä riittävät, yksilölliset ja tarpeenmukaiset palvelut ja tuki.

Kehitysvammaisten henkilöiden asuntotarjonnan lisäämiseksi ja asumiskustannusten hallinnan tukemiseksi edellä mainitussa periaatepäätöksessä päätettiin, että asumisohjelman aikana vuosina 2010–2015 Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) osoittaa vuosittain noin 30 miljoonaa euroa investointiavustusta kehitysvammaisten asumishankkeisiin. Tällä avustuksella tuotetaan kehitysvammaisille henkilöille noin 470 uutta asuntoa vuosittain ja tuetaan vähintään 60 kehitysvammaisen henkilön asunnon peruskorjaamista vuosittain. Lisäksi Raha-automaattiyhdistys (RAY) varautuu ohjelman aikana osoittamaan vuosittain omaa investointiavustustaan enintään 4,9 miljoonaa euroa vuodessa järjestöjen tukiasuntojen hankinnan ja rakentamisen rahoitukseen. Tällä rahoituksella voidaan hankkia tai rakentaa noin 130 tukiasuntoa vuodessa.

Kehitysvammaisia henkilöitä on arvioitu olevan Suomessa noin 40 000. Heistä kehitysvammalaitoksissa asui vuoden 2010 lopussa 1 790 henkilöä. Kehitysvammalaitosten asiakkaana oli vuoden aikana lyhyt- tai pitkäaikaisessa hoidossa yhteensä 4 220 henkilöä. Omaisten luona asuu noin 15 000 henkilöä, joista noin puolet on aikuisia kehitysvammaisia. Asumispalvelujen piirissä eriasteisesti tuettuna asuu noin 9 000 ja perhehoidossa noin 1 300 kehitysvammaista henkilöä.

TAVOITTEET

Periaatepäätöksen tavoitteena on määritellä asumisohjelman seuraava vaihe ja linjata erityisesti laitosasumisen asteittaisen lakkauttamisen toimenpiteet sekä asumisen tukemiseksi tarvittavien palvelujen kehittäminen. Päämääränä on, että vuoden 2020 jälkeen kukaan ei asu laitoksessa. Muina keskeisinä periaatteina ovat tietoisuuden lisääminen vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksista, vammaisten henkilöiden oikeuksien ja itsemääräämisen kunnioittaminen, palvelujen ja lähiyhteisöjen kehittäminen, organisaatioiden toimintakulttuurien kehittäminen, laadunvalvonta ja -seuranta sekä hallinnonalojen välinen yhteistyö.

Kehitysvammaisten asumisohjelmalla toteutetaan käytännössä kansallisesti ja kansainvälisesti hyväksytyjä linjauksia vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien, yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja itsenäisen elämän turvaamisesta. Perustuslaissa ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa on määritelty lähtökohdat vammaisten henkilöiden laitosasumisen lakkauttamiselle. Sopimuksen artikla 19 edellyttää, että vammaisilla henkilöillä on oikeus valita, missä ja kenen kanssa he asuvat eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyjä asumisjärjestelyjä. Riittäväillä palveluilla ja tukitoimilla varmistetaan, että vammaiset henkilöt saavat tarvitsemansa tuen voidakseen elää ja osallistua yhteisössä muiden kansalaisten tavoin.

Keskeisinä koko väestöä koskevinä valtakunnallisina sosiaali- ja terveyspoliittisina tavoitteina ovat asiakaskeskeisyyden vahvistaminen, hyvinvoinnin, terveyden ja toimintakyvyn edistäminen sekä itsenäisen suoriutumisen tukeminen. Kehitysvammaisten yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaaminen liittyy moniin hallitusohjelmaan sisältyviin lainsäädännön uudistuksiin, kuten sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistukseen, vammaislainsäädännön uudistamiseen, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisvastuiden uudistamiseen ja selkeyttämiseen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen. Periaatepäätöksen toimenpiteet kytkeytyvät myös vammaisten ja iäkkäiden henkilöiden palvelujen rakenteen uudistamiseen, sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyön vahvistamiseen sekä valtioneuvoston asuntopoliittiseen ohjelmaan 2012–2015.

Hallitus on sitoutunut jatkamaan meneillään olevaa kehitysvammahuollon rakennemuutosta ja kehittämään palveluja, jotka mahdollistavat myös vaikeimmin vammaisten henkilöiden asumisen lähiyhteisössä. Hallitusohjelmassa kiinnitetään erityistä huomiota pitkäaikaisen laitoshoidon vähentämiseen, henkilökohtaisen avun kattavuuteen, kotipalvelujen saatavuuteen sekä apuvälinepalveluihin. Vammaisten henkilöiden kannalta merkittävä asia on myös hallitusohjelmaan sisältyvä omaishoidon tuen kehittäminen. Halli-

tusohjelmaan sisältyy myös asiakasmaksujärjestelmän ja maksukattojen kehittäminen niin, etteivät sosiaali- ja terveydenhuollon maksut muodostuisi palvelujen käytön esteeksi. Hallitus myös selvittää hankintalain soveltumista nykyistä rajatummin tilanteissa, joissa on kyse erityisen haavoittuvien asiakasryhmien, kuten vammaisten henkilöiden, pitkäaikaisten tai harvoin tarvittavien palvelujen järjestämisestä. Periaatepäätös tukee osaltaan hallitusohjelman mukaista vammaispoliittisen ohjelman toimeenpanoa ja tavoitetta ratifioida YK:n vammaisen henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus.

Laitosasumisen lakkauttaminen edellyttää, että laitoshoidon korvaavia yksilöllisiä palveluja on olemassa sekä laitoksista että lapsuudencodeista muuttaville. Vammaisten henkilöiden tarvitsemien erityispalvelujen järjestäminen ja kehittämisvastuut selkeytetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä, rahoittamista, kehittämistä ja valvontaa koskevassa lainsäädännössä.

Laitosasumisen lakkauttamisen tavoitteet ja aikataulut asetetaan kunnissa ja kuntayhtymissä siten, että samaan aikaan varmistetaan palvelujen saatavuus ja soveltuminen asiakkaiden tarpeisiin, jotta välttyään uusilta laitossijoituksilta. Samassa yhteydessä on vahvistettava myös henkilöstön osaamista ja uudistettava toimintatapoja asiakaskeskeisyyden toteutumiseksi.

Kehitysvammaisten henkilöiden palvelut ovat kunnan peruspalvelujen valtionosuuden piiriin kuuluvia palveluja. Periaatepäätöksen mukaisesti palvelujärjestelmän ja sitä koskevan lainsäädännön uudistamisesta sekä uudistusten edellyttämästä valtion lisärahoituksesta päätetään tarkemmin vuosittaisten valtiontalouden kehyspäätösten ja valtion talousarvioiden sallimissa rajoissa. Palvelujen kehittämisessä kunnat voivat hyödyntää Sosiaali- ja terveydenhuollon kansalliseen kehittämisohjelmaan (KASTE) sisältyviä kehittämishankkeiden valtionavustuksia.

TOIMENPITEET

1) Vammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä osallisuuden ja oikeuksien varmistaminen

Asumis- ja palveluratkaisujen lähtökohtana on vammaisen henkilön toiveiden, tarpeiden ja elämälleen asettamien tavoitteiden selvittäminen yhdessä hänen kanssaan. Jokaiselle laitoksesta tai kotoa muuttavalle henkilölle laaditaan osana palvelusuunnitelmaa muuttosuunnitelma yhdessä henkilön ja hänen läheistensä kanssa.

Toimenpiteet, joilla varmistetaan vammaisten ihmisten kuuleminen ja oikeudet muutosprosessissa:

1. Vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta vahvistetaan tiedottamalla heille heidän oikeuksistaan ja kehittämällä eri hallinnonaloilla paikallisia toimintamalleja itsemääräämisoikeuden turvaamiseksi.
2. Palveluja ja muuttoa suunniteltaessa käytetään tarvittaessa apuna erilaisia kommunikaatiokeinoja, esimerkiksi selkokieltä ja graafisia merkkejä. Henkilön hyvin tuntevaa edustajaa käytetään silloin, kun henkilö ei pysty edes tuetusti osallistumaan palvelujensa suunnitteluun. Kunnalla on vastuu palvelu- ja muuttosuunnitelman laatimisesta. Muuttosuunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilön, hänen läheistensä ja palveluista vastaavien toimijoiden kanssa.
3. Kunnan, laitoksen ja tulevan palvelujen tuottajan välisenä yhteistyönä varmistetaan, että henkilö saa tehostettua tukea muuttotilanteessa ennen ja jälkeen muuton, mukaan lukien muuttovalmennus ja tutustuminen asumisen eri vaihtoehtoihin.
4. Kunnan ja palveluista vastaavien toimijoiden vastuulla on osana muuton valmistelua antaa asiakkaalle neuvontaa ja ohjausta liittyen toimeentuloturvaan, Kelan etuuksiin ja niiden hakemiseen tai niihin liittyvien muutosten ilmoittamiseen Kelalle.
5. Henkilöllä on toimiva kommunikointikeino ja hänet ohjataan tarvittaessa terveydenhuollon apuvälinepalveluiden piiriin. Tuetun päätöksenteon muotoja kehitetään tulevassa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä.
6. Yksilöllistä tukea, hoivaa ja huolenpitoa edellyttävistä palveluista säädetään sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä.
7. Vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta koskevassa lainsäädännössä keskeinen tavoite on edistää asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumista ja minimoida rajoitetoimenpiteiden käyttöä.
8. Asumisen järjestäminen perustuu henkilön huoneenvuokralain mukaiseen vuokrasuhteeseen ja siinä määriteltyihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin tai omistusasumiseen.

2) Vammaisten lasten oikeuksien varmistaminen

Vammaisen lapsi on ensisijaisesti lapsi ja hänellä on oikeus asua omien vanhempiensa kanssa. Vammaisia lapsia ja perheitä tukevien palvelujen kehittämisen avulla varmistetaan lasten oikeus tavalliseen lapsuuteen ja kasvuympäristöön. Samalla turvataan myös muiden perheenjäsenten hyvinvointi. Vammaisella lapsella on lähipalveluna oikeus päivähoitoon ja opetukseen sekä lapsen kehitystä edistäviin kuntoutus- ja muihin erityispalveluihin. Vammaisia lapsia ei sijoiteta laitokseen.

Toimenpiteet, joilla varmistetaan vammaisten lasten oikeuksien toteutuminen:

9. Varmistetaan lasten mahdollisuus asua kotonaan kotiin annettavalla avulla ja tuella, kuten kotipalvelulla ja kotihoidolla, ja muilla perhe-
tä tukevilla palveluilla sekä toimivilla yleispalveluilla (mm. päivähoi-
to, koulu ja terveydenhuolto).
10. Selvitetään palvelusuunnittelulla lapsen ja perheen kokonaistilanne
ja yksilölliset tarpeet. Lapsella on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin
asioihin vammasta huolimatta.
11. Turvataan vammaisille lapsille palvelujen saatavuus ja oikea-aikai-
suus siten, että palvelut järjestetään lasten yleis- ja erityispalveluissa
eikä osana aikuisten palveluja.
12. Kehitetään lyhytaikaisiin palvelutarpeisiin ja kriisitilanteiden hoi-
toon muita kuin laitosratkaisuja.
13. Vammaisen lapsi ja nuori saa tarpeen mukaiset apuvälineet.
14. Vammaisella lapsella ja hänen perheellään on oikeus tarpeen mukai-
siin lastensuojelun palveluihin.
15. Kehitetään perhehoitoa huomioon ottaen riittävä tuki perhe-
hoitajille.
16. Kehitetään pienryhmäkotiratkaisuja niiden vammaisten lasten asu-
miseen, joiden asumista lapsuudenkodissa tai perhehoidossa ei pys-
tytä järjestämään voimakkaasti tuettunakaan. Pienryhmäkoteja ei
sijoiteta muiden palvelujen yhteyteen, vaan ne sijaitsevat tavallisilla
asuinalueilla ja vastaavat mahdollisimman pitkälle normaaleja asu-
misolosuhteita. Lasten pienryhmäkodit ovat enintään 3-4-paikkai-
sia. Keskeistä on turvata palvelujen jatkuvuus. Lapsen perusturval-
lisuus ja kiintymissuhteen muodostuminen vaarantuvat, jos häntä
hoitavat työntekijät vaihtuvat usein.
17. Varmistetaan, että vaikeavammaisten lasten oikeus perusopetuslain
mukaiseen opetukseen turvataan. Yhteistyössä opetus- ja kulttuu-
riministeriön, kehitysvamma-alan järjestöjen ja Kuntaliiton kanssa
käynnistetään selvitys laitospalvelujen tulevaisuudesta.

3) Palvelujen kehittäminen

Vammaisilla ihmisillä on oikeus kaikkiin yleispalveluihin muiden kun-
talaisten tavoin. Palveluja kehitettäessä huomioidaan kielilainsäädäntö
ja perustuslain kielellisiä oikeuksia koskevat säännökset. Vastuu lähipal-
velujen kehittämisestä on kaikilla kunnan hallinnonaloilla. Laitoksista
ja lapsuudenkodeista muutto edellyttää, että palveluja on kehitetty lä-
hiyhteisöön.

Toimenpiteet, joilla varmistetaan palvelujen kehittyminen:

18. Kunnat laativat kuntakohtaiset suunnitelmat, joissa määritellään tavoitteet ja keinot sille, miten kunnassa vastataan tulevaan palvelurakenteen muutokseen ja laitoksista ja lapsuuden kodeista pois muuttavien vammaisten palvelutarpeisiin.
19. Kunnat selvittävät kaikkien kehitysvammaisten kuntalaisten palvelujen tarpeet sekä laativat suunnitelman asuntojen ja palveluiden tarpeeseen vastaamisesta.
20. Kehitysvammaisten henkilöiden terveystalvet järjestetään osana yleistä terveydenhuoltoa ja tarvittaessa räätälöityinä palveluina.
21. Asiakasmaksut määritellään siten, ettei henkilö ohjaudu asiakasmaksujen vuoksi toimeentulotuen jatkuvaan asiakkuuteen. Asiaksmaksuja ja eläkkeensaajan asumistukea koskevat säädösmuutosten tarpeet selvitetään.
22. Erityispalvelujen järjestämis- ja kehittämisvastuut selkeytetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä, rahoittamista, kehittämistä ja valvontaa koskevassa lainsäädännössä. Tässä yhteydessä selkeytetään yhtä kuntaa laajempaa väestöpohjaa tai valtakunnallista keskittämistä edellyttävien kehitysvamma-alan erityispalvelujen järjestämisvastuu.
23. Kehitysvammaisten henkilöiden oikeuspsykiatriseen hoitoon ja valvontaan nimetään kaksi valtakunnallista yksikköä. Näiden valtakunnallisten yksiköiden tehtävistä ja vastuualueista säädetään lailla.

4) Laitosasumisen lakkauttaminen

Laitoksesta muuttaminen edellyttää yhteisymmärrystä kehitysvammaisen henkilön ja hänen läheistensä kanssa. Tämä neuvottelu on käynnistettävä riittävän ajoissa, jotta muuttoprosessi voidaan toteuttaa hallitusti ja henkilön oikeuksia kunnioittaen. Tavoitteena on, että asuminen laitoksissa lakkautetaan vuoteen 2020 mennessä.

Asuntojen rakentamisella ja hankkimisella sekä lähiyhteisön palvelujen kehittämisellä turvataan se, että laitoksista muuttaminen toteutuu hallitusti. Tämän edellytyksenä on se, että tulevien asukkaiden tarpeet ovat tiedossa ennen kuin uusien asuntojen suunnittelu käynnistetään. Laitoksissa asumisen lopettaminen ei tarkoita sitä, että laitoksista muutetaan uuslaitoksiin, asuntokeskittymiin tai tyhjiilleen jääneisiin laitosrakennuksiin, jotka eivät täytä tavallisen asumisen laadun kriteereitä.

Toimenpiteet, joilla varmistetaan laitoksista muuttaminen Suomessa:

24. Laitoksia ylläpitävät tahot laativat kuntien kanssa aikaisemmin laadittujen alueellisten suunnitelmien tarkentamiseksi suunnitelman laitoshoidon korvaavista ratkaisuista. Suunnitelmien päivityksessä otetaan huomioon tähän periaatepäätökseen sisältyvät toimenpiteet. Suunnitelman sisällytetään myös lapsuuden kodeissa asuvien vammaisten henkilöiden asumiseen liittyvät tarpeet ja ratkaisuvaihtoehdot. Suunnitelmat laaditaan 31.12.2012 mennessä. Tavoitteena on, että vuoteen 2016 mennessä laitoksissa on enintään 500 asukasta. He muuttavat laitoksista vuoteen 2020 mennessä. Pakkomuuttoja ei tehdä, vaan muuttopäätöksissä otetaan huomioon ihmisten ikä ja elämäntilanne.
25. Uudistettavassa lainsäädännössä on lähtökohtana, että asuminen järjestetään muualla kuin laitoksessa.
26. Yhtenevällä kuntien omavalvonnalla ja aluehallintoviranomaisten valvonnalla varmistetaan, että muutot toteutuvat asiakkaiden oikeuksia kunnioittaen. Valvonnassa kiinnitetään erityistä huomiota Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) ja aluehallintovirastojen laatimassa vammaisten ympärivuorokautisia asumispalveluja koskevassa valvontaohjelmassa määriteltyjen asunnon laatukriteerien täyttymiseen sekä yksilöllisten palvelujen turvaamiseen.
27. Julkista investointirahoitusta ei ohjata entisiin laitoksiin eikä uusien laitosten rakentamiseen. Nykyisiä laitoksia ylläpitäviä investointeja vältetään.
28. Asuminen järjestetään osana tavallisia asuinalueita ja asunnoissa, jotka vastaavat normaalin asunnon tunnuspiirteitä. Tavoitteena on asuminen joko omassa asunnossa tai pienissä asuinryhmissä. Uudistettavassa vammaislainsäädännössä ja sen toimenpanossa ohjataan asuntoryhmien asuntojen enimmäismäärää.

5) Osaamisen varmistaminen ja hallinnonalojen välinen yhteistyö

Palvelujen kehittäminen edellyttää osaamisen ja hallinnonalojen välisen yhteistoiminnan vahvistamista.

Toimenpiteet, joilla vahvistetaan osaamista ja eri hallinnonalojen yhteistyötä:

29. Palvelu- ja kuntarakennetta uudistettaessa huolehditaan osaamisen varmistamisesta.
30. Osana kehitysvammaisten asumisohjelman valtakunnallisen toimenpanon ohjausryhmän työtä jatketaan vammaisalan työvoima- ja osaamistarpeiden selvittämistä ja arvioidaan muuttuneiden osaamistarpeiden vaikutusta tutkintojen kehittämiseen. Yhteistyössä työ-

elämän toimijoiden ja koulutusyksikköjen kanssa selvitetään keinoja täydentää henkilöstön osaamista joustavasti työelämässä.

31. Osaaminen turvataan vahvistamalla tutkimusta ja systemaattisen tiedon saantia, mukaan lukien tilastointi.
32. Kuntien ja kuntayhtymien kehittämistyön tueksi laaditaan valtakunnallinen suositus ja oppaita. Kehittämistyötä tehdään yhteistyössä ministeriöiden, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL), kuntien, kuntayhtymien, järjestöjen ja yksityisten palvelujen tuottajien kanssa.
33. Laadukkaiden palveluiden kehittyminen lähiyhteisöihin turvataan kehittämistyöllä, jossa yhdistetään eri tahojen rahoitusmuotoja.

Statsrådets principbeslut

OM TRYGGGANDE AV INDIVIDUELLT BOENDE OCH TJÄNSTER FÖR PERSONER MED UTVECKLINGSTÖRNING

Statsrådets principbeslut
om tryggande av individuellt boende och tjänster för
personer med utvecklingsstörning

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2012:15

ISBN 978-952-00-3362-0 (PDF)
ISBN 978-952-00-3257-9 (PDF) (swe)

ISSN-L 1236-2050
ISSN 1797-9854 (online)

URN:ISBN:978-952-00-3257-9
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3257-9>

www.stm.fi/sv/publikationer

Förlag: Social- och hälsovårdsministeriet
Layout: Juvenes print - Finlands Universitets tryckeri AB

SAMMANDRAG

STATSRÅDETS PRINCIPBESLUT OM SÄKERSTÄLLANDE AV INDIVIDUELLT BOENDE OCH TJÄNSTER FÖR PERSONER MED UTVECKLINGSSTÖRNING

■ I Finland bor det uppskattningsvis ca 40 000 personer med utvecklingsstörning. På institutionerna för utvecklingsstörda bodde i slutet av år 2010 1790 personer.

Statsrådet fattade 21.1.2010 ett principbeslut om program för ordnande av boende och anslutande tjänster för utvecklingsstörda. I principbeslutet beslutades att under programmet åren 2010–2015 ska med Finansierings- och utvecklingscentralen för boendets (ARA) och Penningautomatföreningens (PAF) stöd sammanlagt 3 600 bostäder avsedda för personer med utvecklingsstörning produceras.

Målet för statsrådets principbeslut om säkerställande av individuellt boende och tjänster för personer med utvecklingsstörning är att definiera nästa skede för programmet och särskilt dra upp riktlinjerna för åtgärder avseende gradvis nedläggning av boende på institution och utvecklande av tjänster som behövs för stöd av boendet. Målet är att efter år 2020 ska ingen bo på institution. Detta förutsätter att det finns individuella tjänster i kommunerna som ersätter vård på institution. Viktiga principer är också ökad medvetenhet om grundläggande och mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt samarbete mellan förvaltningsområden. Genom principbeslutet förbinder sig regeringen att fortsätta omstruktureringen av vården av personer med utvecklingsstörning och utveckla tjänster som gör det möjligt också för personer med svårast funktionsnedsättning att bo i närmiljön.

Nyckelord:

boende, utvecklingsstörda, institutionsvård, person med funktionsnedsättning, handikappservice

INNEHÅLL

Sammandrag.....	19
Statsrådets principbeslut om tryggande av individuellt boende och tjänster för personer med utvecklingsstörning.....	23
Inledning	23
Mål	24
Åtgärder	25
1) Säkerställande av delaktighet och rättigheter för personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga	25
2) Säkerställande av rättigheterna för barn med funktionsnedsättning ...	26
3) Utvecklande av tjänsterna	28
4) Nedläggning av institutionsboendet	28
5) Säkerställande av kunnandet och samarbete mellan förvaltningsområden	30

STATSRÅDETS PRINCIPBESLUT OM TRYGGANDE AV INDIVIDUELLT BOENDE OCH TJÄNSTER FÖR PERSONER MED UTVECKLINGSSTÖRNING

Statsrådet har den 8 november 2012 fattat ett principbeslut om tryggnad av individuellt boende och tjänster för personer med utvecklingsstörning. Principbeslutet baserar sig på den riksomfattande planen som upprättats under ledning av social- och hälsovårdsministeriet "Från institutioner till individuellt boende: Riksomfattande plan för utvecklande av tjänster i närmiljön."

INLEDNING

Statsrådet fattade 21.1.2010 ett principbeslut om ett program för ordnande av boende och anslutande tjänster för personer med utvecklingsstörning. Målet för programmet är att under programperioden som fortsätter till år 2015 göra det möjligt för personer med utvecklingsstörning som flyttar från institutioner eller barndomshemmet ett individuellt boende, i vilket ingår en tillgänglig och fungerande bostad i vanlig boendemiljö samt tillräckliga, individuella och ändamålsenliga tjänster och stöd.

För att öka utbudet av bostäder och stödja hanteringen av boendekostnaderna för personer med utvecklingsstörning beslutades i det ovan nämnda principbeslutet att Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet (ARA) under boendeprogrammet åren 2010–2015 anvisar 30 miljoner euro investeringsstöd per år till boprojekt för personer med utvecklingsstörning. Med detta understöd produceras cirka 470 nya bostäder per år och stöds en totalrenovering av minst 60 bostäder per år för personer med utvecklingsstörning. Dessutom ska Penningautomatföreningen (PAF) ha beredskap att under programmet anvisa högst 4,9 miljoner euro per år i eget investeringsstöd för att finansiera organisationers anskaffning och byggande av stödbostäder. Med denna finansiering kan man skaffa eller bygga cirka 130 stödbostäder per år.

Uppskattningsvis finns det cirka 40 000 personer med utvecklingsstörning i Finland. I slutet av år 2010 bodde 1 790 personer av dem på institutioner. Antalet klienter på institutionerna för personer med utvecklingsstörning i korttids- och långtidsvård var under året sammanlagt 4 220 personer. Ca 15 000 personer bor hos anhöriga, och av dem är hälften vuxna personer med utvecklingsstörning. Det bor cirka 9 000 med varierande stöd och inom familjevården cirka 1 300 personer med utvecklingsstörning som omfattas av boendeservice.

MÅL

Målet för principbeslutet är att definiera nästa skede för boendeprogrammet och särskilt dra upp riktlinjerna för åtgärder avseende gradvis nedläggning av boende på institution och utvecklande av tjänster som behövs för stöd av boendet. Målet är att efter år 2020 ska ingen bo på institution. Övriga viktiga principer är ökad medvetenhet om grundläggande och mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning, respekt för deras rättigheter och självbestämmande, utvecklande av tjänster och närmiljön, utvecklande av organisationers verksamhetskultur, kvalitetskontroll och -uppföljning samt samarbete mellan förvaltningsområden.

Med boendeprogrammet för personer med utvecklingsstörning genomförs i praktiken nationellt och internationellt godkända riktlinjer för trygghet av grundläggande och mänskliga rättigheter, lika behandling, delaktighet och självständigt liv för personer med funktionsnedsättning. I grundlagen och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har utgångspunkterna för avveckling av boendet på institution fastställts. Artikel 19 i konventionen förutsätter att personer med funktionsnedsättning har rätt att välja var och med vem de bor, och de är inte skyldiga att använda vissa boendearrangemang. Med tillräckliga tjänster och stödåtgärder säkerställs att personer med funktionsnedsättning får det stöd de behöver för att kunna leva och delta i samfundet på samma sätt som övriga medborgare.

Centrala riksomfattande social- och hälsopolitiska mål som gäller hela befolkningen är att förstärka klientorientering, främja välbefinnande, hälsa och funktionsförmåga samt stödja självständigt liv. Säkerställande av individuellt boende och individuella tjänster för personer med utvecklingsstörning anknyter till flera reformer av lagstiftningen som ingår i regeringsprogrammet, såsom totalreformen av socialvårdslagstiftningen, reformeringen av handikapplagstiftningen, reform och förtydligande av ansvaret för ordnande av social- och hälsovårdstjänsterna samt beredningen av lagstiftning med anknytning till förstärkande av självbestämmanderätten för klienter inom social- och hälsovården. Principbeslutets åtgärder anknyter också till reform av strukturen i tjänsterna för personer med funktionshinder och äldre personer, förstärkande av samarbetet mellan social- och hälsovården samt statsrådets bostadspolitiska program 2012–2015.

Regeringen har förbundit sig att fortsätta den pågående omstruktureringen av vården av personer med utvecklingsstörning och utveckla tjänster som gör det möjligt också för personer med svårast funktionsnedsättning att bo i närmiljön. I regeringsprogrammet fästs särskild uppmärksamhet vid minskning av långtidsvård på institution, omfattningen av personlig assistans, tillgången på tjänster i hemmet samt hjälpmedelstjänsterna. En viktig sak för personer med funktionsnedsättning är ut-

vecklandet av stödet för närståendevård som ingår i regeringsprogrammet. I regeringsprogrammet ingår också utvecklande av systemet med klientavgifter och avgiftstak så att avgifterna inom social- och hälsovården inte ska utgöra hinder för användningen av tjänsterna. Regeringen undersöker också om en mera begränsad tillämpning av upphandlingslagen är möjlig i situationer där det är fråga om särskilt sårbara klienter, såsom personer med funktionsnedsättning, eller vid ordnandet av långtidservice eller tjänster som sällan behövs. Principbeslutet stöder också genomförandet det handikappolitiska programmet enligt regeringsprogrammet och målet att ratificera FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Avvecklandet av boende på institution förutsätter att det finns individuella tjänster som ersätter vård på institution för dem som flyttar från både institutioner och barndomshemmet. Ansvarerna för ordnande och utvecklande av specialtjänster som personer med funktionshinder behöver förtydligas i lagstiftningen om ordnande, utvecklande och övervakning av social- och hälsovården.

I kommunerna och samkommunerna sätts målen och tidtabellerna för avvecklingen av boendet på institution upp så att man samtidigt säkerställer tillgången på tjänster och anpassning till klienternas behov för att undvika nya placeringar på institution. I sammanhanget ska man även säkerställa personalens kunnande och reformera arbetsformer för att förverkliga klientorienteringen.

Tjänsterna för personer med utvecklingsstörning är tjänster som omfattas av statsandelarna för kommunens grundservice. Reformen av servicesystemet och lagstiftningen som hänför sig till det genomförs utifrån rambeslutet för de årliga statsfinanserna och statsbudgetar. Vid utvecklandet av tjänsterna kan kommunerna utnyttja statsunderstöd för utvecklingsprojekt i Nationella utvecklingsprojektet för social- och hälsovården (KASTE).

ÅTGÄRDER

1) Säkerställande av delaktighet och rättigheter för personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga

Utgångspunkten för boende- och servicelösningar är att utreda önskemål, behov och mål som ställts upp för livet tillsammans med en person med funktionsnedsättning. En flyttningsplan upprättas för varje person som flyttar från en institution eller hemifrån som en del av en serviceplan tillsammans med personen eller hans/hennes anhöriga.

Åtgärder genom vilka man säkerställer hörandet av och rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i en förändringsprocess:

1. Självbestämmanderätten för personer med funktionsnedsättning förstärks genom att informera dem om deras rättigheter och utveckla lokala verksamhetsmodeller inom olika förvaltningsområden för säkerställande av självbestämmanderätten.
2. Vid planering av tjänster och flyttningar används som hjälp vid behov olika kommunikationsmetoder, t.ex. klarspråk och grafiska tecken. En företrädare som känner personen väl används när personen inte ens med hjälp av assistans kan delta i planering av sina tjänster. Kommunen har ansvaret för upprättandet av service- och flyttningsplanen. Flyttningsplanen upprättas i samarbete med personen, anhöriga och aktörer som ansvarar för tjänsterna.
3. Som samarbete mellan kommunen, institutionen och den framtida serviceproducenten säkerställs att personen får effektiverat stöd under flyttningssituationen före och efter flytten, medräknat flyttningsträning och bekantskap med olika boendialternativ.
4. Ansvaret ligger hos kommunen och de aktörer som ansvarar för tjänsterna att som en del av förberedelsen ge klienten rådgivning och styrning med anknytning till utkomststöd, FPA:s förmåner och hur man ansöker om dessa eller anmäler om förändringar av dessa till FPA.
5. En person har en fungerande kommunikationsmetod och han/hon anvisas vid behov till hjälpmedelstjänsterna. Former för assisterat beslutsfattande ska utvecklas i den framtida lagstiftningen inom social- och hälsovården.
6. Om tjänster som förutsätter individuellt stöd, omvårdnad och omsorg föreskrivs i samband med totalrevideringen av lagstiftningen inom socialvården.
7. Den centrala målsättningen i lagstiftningen som gäller självbestämmanderätten för personer med funktionsnedsättning är att främja genomförandet av klienternas självbestämmanderätt och minimera användningen av begränsningsåtgärder.
8. Ordnande av boendet baserar sig på ett hyresförhållande enligt lagen om hyra av bostadslägenhet och de rättigheter och skyldigheter som definierats i den eller på ägarboende.

2) Säkerställande av rättigheterna för barn med funktionsnedsättning

Ett barn med funktionsnedsättning är i första hand ett barn och han/hon har rätt att bo med sina föräldrar. Genom att utveckla tjänster som stöder barn med funktionsnedsättning och familjer säkerställer man barns rätt till

en normal barndom och uppväxtmiljö. Samtidigt säkerställer man också välbefinnandet för de övriga familjemedlemmarna. Ett barn med funktionsnedsättning har rätt till dagvård och undervisning som närtjänst samt rehabiliteringstjänster och andra specialtjänster som främjar barnets utveckling. Barn med funktionsnedsättning placeras inte på institution.

Åtgärder genom vilka man tillgodoser rättigheterna för barn med funktionsnedsättning:

9. Ett barns möjlighet att bo hemma säkerställs genom att utveckla hjälp och stöd som ges hemma, såsom hemtjänst och hemvård och andra tjänster som stöder familjen samt genom att säkerställa fungerande allmänna tjänster (bl.a. dagvård, skola och hälsovård).
10. Barnets och familjens totala situation och individuella behov utreds genom serviceplanering. Ett barn har rätt att påverka saker som gäller barnet självt oavsett funktionsnedsättning.
11. Tillgång till tjänster och tjänster i rätt tid säkerställs för barn med funktionsnedsättning så att tjänsterna ordnas inom de allmänna tjänsterna och specialtjänsterna för barn och inte som en del av tjänsterna för vuxna.
12. För temporära servicebehov utvecklas andra lösningar än institutionslösningar.
13. Barn eller ungdomar med funktionsnedsättning får hjälpmedel efter behov.
14. Ett barn med funktionsnedsättning och hans/hennes familj har rätt till tjänster inom barnskyddet efter behov.
15. Familjevården utvecklas genom att beakta tillräckligt stöd för familjevårdare.
16. Lösningar avseende smågruppshem utvecklas för de barn med funktionsnedsättning vars boende i barndomshemmet eller inom familjevården inte heller kan ordnas med starkt stöd. Smågruppshem placeras inte i anslutning till övriga tjänster, utan de är belägna inom normala bostadsområden och motsvarar i möjligaste mån normala boendeförhållanden. Smågruppshem för barn har som högst 3–4 platser. Det viktiga är att säkerställa tjänsternas kontinuitet. Barnets grundtrygghet och bildandet av en tillgivenhetsrelation äventyras om anställda som sköter barnet växlar ofta.
17. Säkerställs att rätten till undervisning i enlighet med lagen om grundläggande undervisning för barn med grav funktionsnedsättning tryggas. I samarbete med undervisnings- och kulturministeriet, organisationerna inom området utvecklingsstörning och Kommunförbundet inleds en utredning om institutionskolornas framtid.

3) Utvecklande av tjänsterna

Personer med funktionsnedsättning har rätt till samtliga allmänna tjänster i likhet med övriga kommuninvånare. Vid utvecklande av tjänsterna beaktas språklagstiftningen och grundlagens bestämmelser om språkliga rättigheter. Ansvaret för utvecklandet av närtjänster ligger hos kommunens alla förvaltningsområden. Flyttning från institutionerna och barndomshem förutsätter att ersättande och nya tjänster har utvecklats i närsamfundet.

Åtgärder genom vilka man säkerställer utvecklandet av tjänster:

18. Kommuner upprättar kommunspecifika planer där man fastställer mål och metoder för hur kommunen svarar mot den framtida förändringen av servicestrukturen och servicebehoven bland personer med funktionsnedsättning som flyttar ut från institutioner och barndomshem.
19. Kommuner utreder servicebehoven hos samtliga kommuninvånare med utvecklingsstörning samt upprättar en plan om hur man tillgodoser bostads- och servicebehovet.
20. Hälsovårdstjänsterna för personer med utvecklingsstörning ordnas som en del av den allmänna hälso- och sjukvården och vid behov som skraddarsydda tjänster.
21. Klientavgifterna bestäms så att en person på grund av klientavgifterna inte är permanent beroende av utkomststöd. Behovet av författningsändringar som gäller klientavgifter och bostadsbidrag för pensionstagare utreds.
22. Ansvaret för ordnande och utvecklande av specialtjänster i lagstiftningen som gäller organisering, finansiering, utveckling och övervakning av social- och hälsovården förtydligas. I samband med detta förtydligas ansvaret för ordnande av specialtjänster inom området för utvecklingsstörning som förutsätter ett bredare befolkningsunderlag än en kommun eller en riksomfattande centralisering.
23. Två riksomfattande enheter utses till rättspsykiatrisk vård och övervakning av personer med utvecklingsstörning. Om uppgifter och ansvarsområden för dessa riksomfattande enheter bestäms i lagen.

4) Nedläggning av institutionsboendet

Flyttning från en institution förutsätter samförstånd mellan den utvecklingsstörda personen och hans/hennes anhöriga. Denna förhandling ska inledas tillräckligt tidigt för att flyttningsprocessen ska kunna genom-

föras kontrollerat och med respekt för personens rättigheter. Målet är att boende på institutioner ska läggas ned fram till år 2020.

Genom att bygga och skaffa bostäder och utveckla närmiljöns tjänster säkerställer man att flyttningen från institutionerna sker kontrollerat. Förutsättningen för detta är att behoven hos de framtida boende är kända innan man inleder planering av nya bostäder. Att institutionsboendet upphör innebär inte att man från institutionerna flyttar till nya institutioner, bostadskoncentrationer eller institutionsbyggnader som förblivit tomma och som inte uppfyller kvalitetskriterierna för normalt boende.

Åtgärder genom vilka man säkerställer flyttning från institutionerna i Finland:

24. För att precisera tidigare upprättade regionala planer upprättar aktörer som upprätthåller institutioner tillsammans med kommunerna en plan om lösningar som ersätter institutionsvård. Planen ska också innehålla behov och lösningsalternativ med anknytning till boendet för personer med funktionsnedsättning som bor i barndomshem. Planerna ska upprättas senast 31.12.2012. Målet är att det fram till år 2016 finns högst 500 boende på institutionerna. De ska flytta ut från institutionerna fram till år 2020. Några tvångsflyttningar görs inte utan vid beslut om flyttning beaktas människornas ålder och livssituation.
25. Utgångspunkten för lagstiftningen som ska revideras är att boendet ordnas på annat sätt än på en institution.
26. Med kommunernas egenkontroll och regionförvaltningsverkets tillsyn som är samstämmig säkerställer man att flyttningarna sker med respekt för klienternas rättigheter. Vid kontrollen fästs särskild uppmärksamhet vid uppfyllande av de kvalitetskriterier för bostad som fastställts i övervakningsprogrammet som gäller boendeservice dygnet runt för personer med funktionsnedsättning och som Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira) och regionförvaltningsverken utarbetat samt säkerställande av individuella tjänster.
27. Offentlig investeringsfinansiering styrs inte till tidigare institutioner och inte heller till byggande av nya institutioner. Investeringar som upprätthåller nuvarande institutioner undviks.
28. Boendet ordnas till en del i vanliga bostadsområden och i bostäder som motsvarar en normal bostad. Målet är att bo antingen i en egen bostad eller i små boendegrupper. I handikapplagstiftningen som ska revideras och vid dess verkställighet styrs maximiantalet bostäder för bostadsgrupperna.

5) Säkerställande av kunnandet och samarbete mellan förvaltningsområden

Utvecklande av tjänster förutsätter förstärkande av kunnandet och samverkan mellan förvaltningsområden.

Åtgärder genom vilka man förstärker kunnandet och samarbete mellan olika förvaltningsområden:

29. Vid reform av service- och kommunstrukturen ser man till att kunnandet säkerställs.
30. Utredning av arbetskrafts- och kunskapsbehov inom handikappområdet fortsätts som en del av arbetet av styrgruppen för genomförande av boendeprogrammet för personer med utvecklingsstörning på det riksomfattande planet och effekten av förändrade kunskapsbehov på utvecklandet av examina bedöms. I samråd med aktörer i arbetslivet och utbildningsenheter utreds metoder för att komplettera personalens kunnande på ett flexibelt sätt i arbetslivet.
31. Kunnandet säkerställs genom att förstärka forskning och tillgången till systematisk information, inklusive statistikföring.
32. En riksomfattande rekommendation och handböcker till stöd för kommuners och samkommuners utvecklingsarbete utarbetas. Utvecklingsarbete bedrivs i samarbete med ministerier, Institutet för hälsa och välfärd, kommuner, samkommuner, organisationer och privata serviceproducenter.
33. Utvecklandet av högklassiga tjänster i närsamfunden säkerställs genom utvecklingsarbete som förenar olika aktörers finansieringsformer.